

Dienes Dénes

Sárospataki Református Teológiai Akadémia

Egyháztörténet a Református Szemle lapjain 1908–1958

Amikor a Református Szemle félévszázad távlatából tekintett vissza saját múltjára *Egyházi múltunk feltárása és emlékeink ápolása* címmel, a jeles Kálvin-kutató francia egyháztörténész, Doumergue 1922-ben tett nyilatkozatát idézte:

„Ezek az erdélyi protestánsok jelenüket a legszorosabban kapcsolják össze múltjukkal. Tradícióikhoz szilárdan ragaszkodnak. Múltjuk és jelenük élő egység, amelyet széttörni nem lehet.”¹

Az erdélyi *Protestáns Lap* örökségét átvevő folyóirat indulásakor – a fenti idézet szellemében – valóban a legelső célkitűzések között fogalmazta meg „az egyházkerület történelmének” feltárását.² Amikor pedig Tavasz Sándor ült a szerkesztői székbe (1925), fontosnak tartotta ismét hangsúlyozni az egyháztörténet szerepét:

„Történeti egyház vagyunk. Történetiségünk abban áll, hogy a mi egyházunk élte a múltban gyökerezik, a mi egyházunk által ápolat hit csak a mi sajátos múltunkkal való belső kontaktusban élhet.”³

A félévszázados visszatekintés ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy az egyháztörténet művelésének alapszempontja az Isten tetteinek számbavétele, „mert már Jóbtól megtanultuk, hogy különben 'a mi emlékezéseink hamuba írott példabeszédek' lennének.”⁴

Az egyháztörténet-írás meglehetősen széles mezőn mozgott az első ötven esztendőben. Az alábbi kategóriák különböztethetők meg:

- egyetemes egyháztörténet; jelentős fordítások mellett hazai szerzők munkái is;
- magyar (erdélyi) egyháztörténet;
- református művelődéstörténet;
- intézmény (iskola) történet;
- gyülekezettörténet;
- kegyességtörténet;
- teológiatörténet;
- népszerű egyháztörténet;
- forrásközlések;

¹ Református Szemle 1958/7–8. 241. A cikket Ady László írta.

² Juhász István: *A Református Szemle ötven éve*. Uo. 200.

³ Uo. 241.

⁴ Uo.

– módszertani munkák ;
 – egyházi közélet (ezt a témakört azért soroljuk az egyháztörténethez, mert idő haladtával forrásként jelentkeznek a beszámolók és a tudósítások).

Mindezek azonban nem szervezeten jelentek meg a *Szemle* lapjain. Inkább esetlegességről beszélhetünk, mert nem a fenti felsorolás szerinti állandó rovatok várták a közleményeket, hanem – úgy véljük – az a gyakorlat érvényesült, miszerint a szerzők hozták kutatásaiknak termékeit.⁵ Ezt azonban nem róhatjuk fel hibaként, mert a *Református Szemle* nem kifejezetten, vagyis szűkebb értelemben vett egyháztörténeti szakfolyóirat szerepét vállalta fel. Ugyanakkor természetesnek tekinthetjük, hogy a hazai témákban közölt dolgozatok jelentősen meghaladják az egyetemes egyháztörténet keretei között megjelenő írások számát. Viszont az egyetemes egyháztörténet időnkénti, de rendszeresen megjelenő témái bekapcsolták a lapot az európai egyháztörténet-írás szellemi vérkeringésébe. Az a széles mező, melyen a *Szemle* hazai egyháztörténeti dolgozatai megjelentek, idői mélységben is eléggé jól tagolt, mert ez a széles mező a legjelentősebb kérdésekben jeleníti meg az erdélyi reformátusság megelőző négyszáz esztendejének történetét.

Az 1908–1912 között megjelent egyháztörténeti jellegű cikkeket nem szaktörténetesek írták. Érdekes, hogy Pokoly József egyáltalán nem publikált a lapban. Ezekben az években inkább egyháztörténeti jellegű megemlékezések, méltatások és forrásközlések láttak napvilágot.

Az 1909-es év Kálvin-jubileumából következően természetesen adódott a genfi reformátor felé irányuló figyelem. Ravasz László és Kenessey Béla tollából került ki egy-egy megemlékezés, illetve méltatás.

1913-ban kezdett publikálni Révész Imre, és nyolc éven keresztül az ő írásai képviselték az egyházi történet szakterületét a lapban. Talán nem véletlen, hogy Erdélyből való távozását követően néhány évig nem igazán akadt folytatója Révész munkásságának a lap hasábjain.

1923-ban Ikefalvi Dienes Jenő jelentkezett iskolatörténettel, a következő évben pedig Ferenczy Ilonka közölte népszerű formában India apostolának, Sundar Singhnek életrajzát és bemutatta a jelentős személyiség munkásságát.

1925-ben megsokasodott az egyháztörténeti írások száma. Makkai Sándor igen jelentős tanulmánya foglalta össze a megelőző félévszázad egyházi irodalomtörténetét; Maksay Albert teológiatörténeti, Tavasz Sándor művelődéstörténeti, Muzsnai László pedig magyar bibliatörténeti írással jelentkezett. Az egyetemes egyháztörténet területéről is jelent meg írás ebben az évfolyamban.

1926-ban kezdett publikálni Illyés Géza, az erdélyi egyháztörténet-írás jeles alakja. Ettől kezdve számos adatközléssel, forrásközléssel, közéleti férfiak jellemrajzával, gyülekezettörténeti adatokkal járult hozzá az erdélyi múlt alaposabb megismeréséhez. Olyan kevésbé kutatott témakörben is közölt dolgozatokat, mint például az orgonatörténet. Publikációi komoly és megbízható forrásértékkel bírnak.

Illyés Géza mellett folyamatosan publikált Nagy Géza, aki az egyházi néprajz, a mentalitástörténet, sőt a módszertan kérdésében is megszólalt. Sokat írt az 1947-ben induló, sajnos rövid életű „múlt és jelen” rovat keretei között is.

Néhány szerző egyszer-egyszer szólalt meg fontos kérdésekben. Így például Fülöp Ferenc (1938) és Kozma Tibor (1942) a teológiatörténet területén, Dávid György a

⁵ A rendszeresség hiányának kérdését Ady László értékelő cikke is felveti. Uo. 248.

dislocatióról (1938), Mózes András (1936) a román kátétről, Husz Ödön a dési református főgimnáziumról (1943) közölt egy-egy tanulmányt. 1938-ban jelentkezett Szabó T. Attila és Herepei János egy-egy színvonalas közléssel, és két-három éven keresztül munkatársai is maradtak ennek a lapnak ezen a szakterületen. Egyre többet publikált Juhász István is sokirányú kutatásainak magas színvonalon közölt eredményeivel, s lett meghatározó munkatársa a Szemlének.

A 40-es évek végétől Nagy József tollából is kikerült néhány dolgozat (*Honterus, Kálvin és a zene*). Kiemelkedően fontos, hogy Entz Géza a lap hasábjain közölte a Farkas utcai templom feltárásának tudományos ismertetését (1948). Jelentős Borbáth Dánielnek a református lelkigondozás történetéről közölt dolgozata (1954). A szellemtörténet területén az egyháztörténet keretei közé helyezhető László Dezső nagy ívű tanulmánya a református kollégiumok szellemi örökségének tárgyában.

A szerzők névsorát áttekintve a tudomány művelésének azt az egészséges vonását fedezhetjük fel, hogy a *Szemle* nem csak a „hivatásos” szerzőknek adott publikációs lehetőséget, hanem olyanoktól is közölt írásokat, akik nem elsődleges feladatuknak tekintették az egyháztörténet művelését, de dolgozataikkal hozzá tudtak járulni a szakterület gazdagításához. Viszont az egyháztörténészek számára folyamatosan biztosította a tudomány művelésének elengedhetetlen feltételét, a publikációs lehetőséget.

A félévszázados értékelés végső megállapításával egybehangzóan kell megállapítanunk, hogy egy egyházi folyóirat lapjain megjelenő egyháztörténetnek feltétlenül hatnia kell egyrészt magára az egyháztörténet-írásra, másrészt a lelkipásztori munkában a gyülekezet történetének kutatására. Az egyháztörténetnek, mint teológiai tudománynak, és annak művelésének ugyanis – álláspontunk szerint – nem az az elsődleges feladata, hogy az általános történetírásnak tájékoztatásul szolgáljon, vagy annak részét képezze, hanem hogy az Anyaszentegyházat építse.

Tökés István volt főszerkesztő